

L'Empordà, l'Andalusia catalana

El mite andalús de l'Empordà, oblidat durant dècades, contribueix i amplia la reflexió sobre el paisatge i la nació

Text i fotos > LLUÍS SERRANO, historiador

És coneguda la relació històrica entre nacionalisme i paisatge. L'essència del poble afluïa en diferents espais. La puresa i l'autenticitat de la nació emergia d'una forma bella i serena, religiosa. Ho observem arreu d'Europa. A Catalunya apareixia en llocs simbòlics i destaquen les projeccions patriòtiques del món excursionista, un dels motors de l'anomenada «reinvenció de la tradició». El nacionalisme construeix la visió del paisatge, en diferents formats i amb una gran càrrega emotiva, en un procés continu de creació de significats.

El mite de l'Empordà, de Maragall, és un dels destacats. Sovint s'ha citat el discurs del poeta modernista *Als empordanesos* (1906), elogiant i definint la comarca com a «capçal de la pàtria, mirall de Catalunya». L'any 1909 va publicar el discurs en què afirmava que «si tot Catalunya se perdés, però restés l'Empordà, Catalunya podria tornar a ésser un dia o altre més gran i més forta que mai hagués estat, i que si, pel contrari, de tot Catalunya sols l'Empordà es perdés, la pàtria ja no fora ella mateixa». Més enllà, l'imaginari noucentista (la Catalunya grega) idealitzava la comarca amb les excavacions d'Empúries i la troballa de l'estàtua d'Asclepi. Es volia construir una Catalunya ideal i perfecta d'acord amb una determinada projecció cap a l'antiguitat clàssica.

Prèviament a aquests mites empordanesos, abans de l'emergència i de l'hegemonia cultural del catalanisme, la visió de l'Empordà per part d'escrip-

>> Paisatge de l'Empordà, des dels voltants del Banc del General (castell de Sant Ferran, Figueres).

tors i poetes romàntics va ser una altra. Va emergir, amb força, la idea de l'Empordà com l'Andalusia catalana, una manifestació literària d'admiració cap a aquesta regió del sud: una geografia objecte de projeccions de paisatges fèrtils, poètics i singulars. La literatura de viatges, amb autors com George Borrow, Richard Ford o Washington Irving, va veure en Andalusia una terra alegre, indòmita, monumental i

amb una gran bellesa. L'atractiu poderós d'Andalusia, amb diverses representacions artístiques, com indicava Joan Lluís Marfany (2017), estava estès arreu d'Espanya.

De Figueres a Granada

Víctor Balaguer, a *Recuerdos de viaje* (1852), descrivia el paisatge empordanès amb emoció des del castell de Sant Ferran. Retratava la plana, els

pobles i la serralada pirinenca coronada pel Canigó i hi apareixia, palpitant, el passat medieval. L'Empordà, com Andalusia, era una terra exuberant, ufana i sensual, esquitxada d'esglésies i fortaleses: «Todo esto en una llanura fértil, pintoresca, deliciosa, donde hay consoladoras umbrías que convidan al descanso, vergeles misteriosos que invitan al amor, enramadas solitarias que brindan a la holganza... El Ampurdán es verdaderamente la Andalucía catalana». L'autor, a *Historias y tradiciones: Libro de excursiones y recuerdos* (1896), hi insistia. Bonaventura Bassols, guitarrista i compositor romàntic figuerenc, va relacionar-se amb Balaguer. Aquest darrer explicava: «Hallándome un día de jornada con él y de excursión por el Ampurdán, que es la Andalucía catalana, estuvimos toda una tarde paseando por las murallas del castillo de San Fernando».

Enrique, pseudònim d'un autor (de moment) desconegut, l'any 1863 escrivia al periòdic *El Ampurdanés* una sèrie d'articles sobre Vilabertran, Banyoles o Figueres. A l'edició del 3 de maig, diada de la Santa Creu, per fires de Figueres, apareixia l'article «Impresiones de viaje». Insistia a comparar la comarca amb Andalusia; aquesta vegada, a més del clima i el paisatge, per l'humor i el temperament dels habitants, un element amb recurrències posteriors. Presentava una comarca amb un gran dinamisme social i cultural. Citava el castell de Sant Ferran i, com a referents patriòtics, episodis de la Guerra del Francès. Describia el paisatge: «En medio de una inmensa llanura cubierta de bosques de olivares, eleva esta villa su grupo de blancas casas. [...] El embalsamado ambiente, impregnado del aroma de amenas florestas, halaga blandamente el corazón. No hay duda que debe de ser el Ampurdán, como algunos han dicho, la Andalucía catalana».

Figueres era, per a l'autor, una vila moderna que inspirava simpaties, com el tarannà dels seus pobladors: «El carácter franco y jovial de estos habitantes interesa agradablemente. Nada pues debe sorprender que el viajero sienta un vago pesar al abandonar esta villa; pues si es el Ampurdán la Andalucía catalana, no dudo en afirmar [...] que si aquella tiene a Granada, jardín donde anidan los amores,

>> Un olivar a Pont de Molins.

tiene el Ampurdán a Figueras, la Granada catalana».

Anicet de Pagès, l'any 1866, en el primer número d'*El Hogar*, una revista literària, signava l'article «Al Ampurdán». Exaltava la comarca des de diferents perspectives. I hi insistia: «[...] ese pedazo de tierra que por su fertilidad y galanura merece ser llamado la Andalucía de Cataluña». La recurrència d'aquesta visió literària de l'Empordà es va consolidar i la trobem reiterada en nombrosos articles de premsa. En la dècada de 1880 apareixen cites en un altre sentit i en decau l'ús, amb un cert repunt en la dècada de 1920.

Conclusió

L'expressió, l'analogia de l'Andalusia catalana utilitzada per Balaguer, va ser un èxit. Aquesta comparació emotiva, centrada en el paisatge i, més tard, les cites sobre el caràcter i l'humor dels habitants, entre les dècades de 1850 i 1860, les hauríem d'entendre com a elements essencials del procés de construcció nacional espanyola. És una exaltació d'espanyolitat i, alhora, de diferenciació de la resta de Catalunya. Aquest mirall va anar decaient fins que va esdevenir intermitent i espaiat. Balaguer, un dels exponents catalans de la literatura romàntica en castellà, va ser un dels protagonistes (com explica Marfany) de la cons-

truïció del nacionalisme espanyol. En aquells anys triomfava l'andalusisme com a manifestació de la consolidació de l'espanyolització de la societat catalana. Durant la segona meitat de segle XIX, l'Empordà va ser Andalusia com a expressió d'espanyolitat i, a inicis de segle XX, la quinta essència de Catalunya. Avui, una sort de Toscana catalana i, en el futur, probablement en naixeran mites nous.

Abans de l'emergència i de l'hegemonia cultural del catalanisme, la visió de l'Empordà per part d'escriptors i poetes romàntics va ser una altra. Va emergir la idea de l'Empordà com l'Andalusia catalana, una manifestació literària d'admiració cap a aquesta regió del sud.